

FTAMP 11.15.47

ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘДЕНИЕТТІҢ ҚОҒАМДА МОДЕЛЬДЕНУІ

Д.З.БАЙДОСОВ [0000-0002-7879-1665]*, Е.И.ИСИБАЕВА [0000-0001-6727-2201]

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе, Қазақстан

*e-mail: dinmukhammed1701@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада қоғамдағы рухани адамгершіліктегі сананың қалыптасуы және адам мен қоғам арасындағы қарым-қатынастан пайда болған тарихи-мәдени құндылықтардың эстетикалық қабылдануын практикалық тұрғыда дәлелдеуді шештік. Адам қоғамдағы өмір сапасын бағалап, рухани адамгершіліктегі құндылықтарды мольнан түсінуі қажет. Қоғам адамды үнемі өзгеріп отыратын өмір шарттарына саналық дайындығының қалыптасуына үнемі демеушілік ету керек. Қоғамдағы құқықтық мәдениеттің қалыптасуы мен дамуын, болып жатырған фактілерді саяси сараптап-қорытындылай отырып ситуацияларға баға беру, түсінбеушілік пен әділетсіз жағдайларға қарсы тұру, алған тәжірибелер мен қабілеттіліктерді қолдануды қажет емес деп айта алмаймыз. Құқықтық мәдениет ұлттық, демографиялық, социалдық, кәсіптік мәдениеттердің топтық жүйесін құрып және әрқайсысы адамдардың іс-әрекет ережелері мен құндылықтарын анықтап, өзіндік мәдениетін сипаттауға алып келетін бірнеше міндеттерді көрсетеді.

Кез-келген мәдениеттің түрі оны түрлі салада талқылауда өте қиын мақсат болып табылады. Құқықтық мәдениеттің астарында рухани, материалдық, саясаттық және танымдылық мәдениеттердің шеңберлері жатыр. Адамның ең біріншілік талабын қанағаттандыратын мәдениет ол – материалдық мәдениет және оның нәтижелері болып табылатындар – еңбек, тілдік қарым-қатынас, тұрмыс, баспана, шаруашылық екенін білеміз. Екіншілік талабы – рухани мәдениет, яғни адамның бойында шығармашылық және практикалық жолмен қалыптасады, құрамына заманауи мәдениеттер, дін, этнографиялық құндылықтар кіріп, оларды зерттеу тағы да бір үлкен мақсат.

Түйін сөздер: фактор, мораль, сот жүйесі, манера, стиль, сана, эстетика, заң күші, геополитика.

Рухани аймақтағы этно-мәдениеттік құндылықтар – қомақты интеллектуалдық байлық және жалпы адами құндылықтардың өнімінің, халықтардың мәдени-танымдық салт-дәстүрлерінің, жалпыхалықтық құрылу процесінің – сарқылмас қазынасы. Ал, этнохалық, өз кезегінде, халық өмірінің тарихи ерекшеліктерінен нақты туындаған – биосоциалдық өзектілік. Мәдени өмірдің құрылымы өзіндік болып табылады. Бұндай араласқан мәдениеттер әртүрлі социалдық қабаттағы адамдардың әсерлесуінде қалыптасады.

[1]

Әдістері: Мақалада қолданылған негізгі әдістер: «Синтездеу» – біріншіден мәдениет түрлері мен адамның мәдениет арқылы тәрбиелену жолдарын; екіншіден, құқықтық мәдениет түрлерін, мысалы: «діни құқықтық мәдениет, тайпалық құқықтық мәдениет, этностық құқықтық мәдениет, мемлекеттік құқықтық мәдениет»; үшіншіден, қоғам түрлері: тайпа, ру,

мемлекет, ұлт, аймақ; төртіншіден, қоғам мен адам арасындағы қарым-қатынастардан туындаған қарама-қайшылықтарды реттеуге бағытталған «жалпықұқықтық мәдениеттің» қалыптасуын анықтап бір бүтін әлемге біріктіру. Келесі әдіс: «анализдеу» – мәдениет түрлерін, қоғам түрлерін, құқықтық мәдениет модельденуін бөлек объектілерде зерттеп және олардың сипатын, көлемін, кеңістігінің дамуын анықтау.

Зерттеу нәтижелері: Танымал әкімшілік қызметшісі Ю.Н Старилов: Басқару процесі объектіге субъектінің үнемі және белгілі мақсатпен бағытталған әсер етуі, – деп айтқандай басқару объектісі ретінде түрлі құбылыстар мен процестер шыға алады: адам, ұжым, социалдық одақ, механизмдер, технологиялық процестер, ақпараттар.

Басқаруда субъектінің объектіге басқару жүйесінсіз әсер етуі мағынасыз болады. Бұл жүйені басқаратын процесті механизм ретінде түсінеміз. Басқару процесі бір мақсатпен бағытталатын және бір-бірімен өзара әсерлескен көп функциялы элементтердің ақпараттық байланыспен бірігу принципінде басқару процесіндегі адамдардың қызметі жүзеге асып, осы қызметтегі ұжымдар проблемалары шешіледі.

Г.В Атаманчук мына бір аса маңызды емес нюансты басып айтады: «Басқарудың қызметтік жүйеде орны ірі және ролі функционалды. Осыдан басқарудың астарында басқару субъектісіне белгілі мақсатпен бағытталған әсерін қоғамдық жүйелер: мемлекеттік басқару жүйесінің, халық шаруашылығын басқару жүйелерін ақпараттық байланыстар мен қатынастар арқылы жүзеге асырады. Осындай жолмен қоғам өмірін басқаруды “социалды басқару” деп атайды. [2]

Талдау. «Мәдениет» деген не? «Қоғам» деген не? «Құқық» деген не? Және осылар бір-бірімен қалай байланысады? «Мәдениет» деген әрине: сөйлеу мәдениеті, киім кию мәдениеті, қоғамда өзін өзі ұстау мәдениеті, дастархан басында отыру мәдениеті, өнертану мәдениеті, қолөнер мәдениеті екендерін бірден түсінеміз. Дегенмен, «құқықтық мәдениет» десе оны көбіне азаматтық құқықпен шатастырамыз. Демек, «құқықтық мәдениет» түсінігіне «мәдениет», «қоғам», «құқық» деген сөздер кіреді. Басқаша айтсақ, «мәдениет», «қоғам», «құқық» бір-бірімен өз идеялары арқылы байланысады. Сонымен қатар, бір біріне толық тәуелді деп ашып айта аламыз. Сонда, тағы да «құқықтық мәдениет» деген не? «Қоғамдағы» адамдардың қарым-қатынастарынан туындаған қарама-қайшылықтарды реттеуге бағытталған «құқықтық» нормалардың көмегі арқылы «мәдени» жолмен орындалуы. Міне, осы сөйлемдегі осы сөздердің қолданылуы біздің тақырыбымыздың негізгі мақсатын көрсетіп тұр. Біздің айтайын деп тұрғанымыз заң жүйесі, сот процесі емес, жазалау емес. «Заңға бағынған құл болмайды» дегендей ата-бабамыз осы жүйелердің қалыптаспаған кезеңдерінде де түрлі жолдармен: діни уағыздармен, ұлттық намыстармен, тайпалық ережелермен, дәстүрлік

ырымдармен, этникалық жарғылармен қоғамдағы халықты белгілі тәртіптер арқылы тура жолға салып келген. Осындай құқықтық нормалардың күші жүзеге аспаса адам «адам» болып, қоғам «қоғам» болып, мәдениет «мәдениет болып қалыптаспас еді.

Қазіргі кезде әрбір елдің құқықтық мәдениеті халық мәдениетімен өзара араласа отыра бірыңғай емес әсерлескен. Мәдениет қоғаммен қалыптасады және адамның іс-әрекеті, адаммен пайда болған факторлар адам танымдылығының негізін қалайды. Әртүрлі елдердегі әртүрлі халықтардың мәдениетінің дамуы адамдардың моральдық және материалдық ықпалымен қалыптасады және оларды нәтижесі ретінде өмірдегі ситуацияларды өңдеп, құқықтық нормаларды қалыптастыру арқылы түрлендіреміз. Құқық мәдениеті – кез-келген қоғамдағы ел өмірінің ықпалды жақтарының біртекті емес саласы, құрамына: тәртіп, өзара әсерлесу, қарым-қатынас, мемлекет және сот жүйелерінің басқарылуы мен ұйымдастырылуы кіреді. Сондай-ақ, осы жүйелердің азаматтармен тілдік қарым-қатынастары, сөйлесу стилі мен манерасы заңды түсінуге, бір-бірін қорғауға ат салысады. Сонда құқықтық мәдениет саяси, көркемдік, адамгершілік, этникалық мәдениеттермен байланыса бастайды. Бұл жағдайда, «құқықтық мәдениет» деп қоғамдағы құқықтық одақтардың нақты қалыптасу деңгейін айта аламыз. Бұл субъектінің құқықтық ролі мен мемлекеттің адам құқығын қамтамасыз етуі, заң актілерінің қызметін түсіндіретін экономикалық, саяси, діни, әлеуметтік жолмен негізделген дүние екендігін ұғамыз. Құқықтық мәдениет қоғамның заңға деген эмоционалдық қарым-қатынасы, әділдікті іздеп, дау-дамайларды шешуі, азаматтардың заңның нормалары мен талаптарына бағынуын бекітуі, қоғамның әрі қарай іс-әрекет етуі, қабылдауы және түсінуі расталады. «Заңның күші – оның орындалуында» – дегендей заңның орнауы әр мемлекеттің заң шығарушы органдарының сапалы қызметінің – өнімі. Әр мемлекеттің Ата заңы – құқықтық мәдениеттің ролін бағалай алатын негізгі күші. Осы күштің астарындағы жүйелер – құқықтық актілер, заңдар, басқару және өкіметтің құқықтық органдарының заң актілері болып табылады. Кез-келген заң құжаты құқықтық болып табылу керек және әділдік үшін жауап беруге тиісті. Заңдар нақты шешілген, анық, халықтың қолдануына әбден аяқталған болуы шарт. Құқықтық мәдениет анағұрлым бағаланған сайын, соғұрлым құқықтық актілердің жоғары деңгейін анықтайды: құқықпен басқару аймағында құқықпен қолданатын құжаттарды атап өте аламыз. Заманауи нақты орнаған құқықтық мәдениет мемлекеттің функционалдығы мен мазмұнынан көрінеді. Заманауи әлемдегі құқықтық мәдениет есейген. Құқықтық мәдениеттің негізгі демеушісі – қоғамның құқықты қабылдауы мен оған бағынуы. Адамдардың әлем мен құбылыстарға қарым-қатынасы айқындалады. Құқықтық танымның қалыптасуын екі формада анықтауға болады: құқықтық идеология мен құқықтық психология. Алғашқысы: адамның заңға көзқарасы болса, екіншісі: ойы мен пікірі. Құқықтық идеология

құқықтардың орындалуын пайда болдыртып, шынайы етеді, құқық аймақтағы түрлі ситуацияларды қорытындылайды. Құқықтық психология – қоғамдық сезім-толқулардың, мотивтің арнайы емес жалпы жағдайлары. Бұл эмоциялар адамдарда әсер етуші заңдар мен олардың талаптарының практикалық орындалуының арқасында пайда болады. Адам өз құқығын санасына сіңген эмоцияларсыз реттей алмайды. Адамның психологиялық мінезі оның құқықтық әсер ету процесіндегі іс-әрекетіне айтарлықтай әсер етеді. Құқықтық ақыл-ес «таным, бағалау және реттеу» компоненттерінен тұрады. Бұл компоненттермен құқықтық ақыл-ес төңірегінде басқару функциялары қалыптасады. Құқықтық ақыл-естің танымдылық функциясының әсерімен түрлі формада басқаруды жүргізуге болады. Осы функциялар құқықтықтық құбылыстарда табу, айту және ой елегінен өткізумен сипатталады. Танымдылық компонентімен біз құқықтың күшін танимыз. Құқықтық ақыл-естің бағалау компоненті құқық туралы барлық идеяларды орнатады және сол сәтте адам өзін позитивті немесе негативті әсер етуін құқықпен шынайылайды. құқықпен реттеу компоненті бұл – адам егер заң талаптарына қарым-қатынасындағы нақты қалыпты не қалыпсыз іс- әрекеттерін анықтап реттеуді сезінеді. Құқықтық мәдениетке құқықтық құбылыстар арасынан жалпы сипаттама мен түсінік беру шартты емес, себебі бұл ең көпқырлы әрі көпқабатты құбылыс. Бұл сипаттама мен түсінік әр елдің құқықтық жүйесінің қоғамындағы мыңжылдықтар мен ғасырлардағы құқықтық дамуының прогрессивті деңгейі арқылы айқын көрінеді. Құқықтық мәдениет қоғамның құқықтық өмірінің негізгі аймақтарын қамтитын: құқықтық шығармашылық пен құқықтық заңдылық, құқықтық таным мен оны шынайылау, субъективті құқық, азаматтардың бостандығы мен міндеттері, құқықтық институттар, қоғам мен мемлекет мекемелері құқықтық мәдениетін сипаттап, олардың сапалы қалпын анықтайды. Соңғы жиырмажылдықтағы сан рет жоспарланған модельдеу саяси құқықтық мәдениетке әлемдік көзқарастың өзгеруін айтуға итермелейді. Біздің ел өзге елдер сияқты құқықтық мемлекет пен құқықтық қоғамның құрылу жолымен келеді. Құқықтық аймақтың қалыптасуының эффективтілігі елдегі процестердің заманауи қоғамның модельденген құқықтық мәдениетінің деңгейіне тікелей қатысты. Осы атлғандар азаматтардың құқықты тануы мен құқықтық сауаттылығының аймағындағы мемлекеттік саясаттың негізінде арнайы бекітілген. Яғни, құқықтық мемлекеттің дамуы, азаматтық қоғамның қалыптасуы мен ұлттық келісудің нығаюы Қазақстанда жоғары құқықтық мәдениетті талап етеді. Осыларсыз қоғамдық өмірдің принциптері мен базалық құндылықтары: «Жоғарғы заң, адам приоритеті мен оның мүлтіксіз бостандығы мен құқығы, қоғамдық сұрақтардың қорғалуын қамтамасыз етілуін» толық шамада шынайы ету мүмкін емес. Қазақстан елінің мәдени доминантына қомақты геополитикалық өзгерістер шынайы әсер етті, еліміз соңғы кезде әлемдегі ең мәдениетті және сауатты болып табылатын құқықты тануы

мен құқықтық мәдениеті бар баяғы статусын бүтіндей жоғалтты. Сондықтан, елдің маңызды міндеттері болып – азаматтардың құқықты тануы және құқықтық сауаттылығының дамуы, тәсілдерінің мінездемесі және пайда болдырту төңірегі, соттық және әкімшілік тәртіптегі талаптары мен құқықтарының заңмен қорғалуын хабардар ету, олардың білікті құқық және заң мамандарына қол жетімділігі табылады. Мемлекеттің маңызды міндеті – қылмыс және азаматтардың өз міндеттерін сақтау қажеттілігі, қоғамдық ортада бірлесіп өмір сүру ережелері, заң, оның талаптарын ұлтына тіліне, дініне қарамастан сыйлау. Мемлекеттік саясат адамдардың тәртіпті іс-әрекеті мен құқықтық шамасын қамтамасыз етуге бағытталған нормалар мен моральдардың, көпұлтты елдің жалпымен қабылданған адамгершілік құндылықтарының тарихи қалыптасуында ыңғайланады. Позитивті құқықтық сана қоғамдық адамгершілік пен қоғамдық тәртіпке, азаматтық бейбітшілік пен ұлттық келісімге қол сұғатын ұлттық немесе діни экстремизмдегі іс-әрекеттің кез-келген формасына кері ықпал ету үшін жүйелік өлшеулермен қабылданған жолдармен қамтамасыз етіледі. Құқықтық мәдениет азаматтық қоғам мен құқықтық мәдениеттің ең міндетті элементтерінің бірі болып табылатын құқық пен құқықтық тәжірибеде тұтанған – жалпыхалықтық мәдениет аспектілерінің бірі. Оған тұрғылықты жердің құқықтық мәдениеті, мемлекет пен өкімет органдарындағы лауазымды тұлғалардың құқықтық мәдениеті кіреді. Құқықтық мәдениет қоғамның құқықтық жүйесінің ішкі, ментальды-рухани жағын құрады және құқықтық сана мен қарым-қатынастарға, заңға, қоғамдық тәртіпке, құқықтық шығармалыққа, кез-келген заң қызметі немесе құқықпен қабылданған қызметке терең енеді. Осы енуде түрлі этностардың тарихи ерекшеліктегі социалдық мәдениетімен бірлесе отырып адамдардың тәртібін реттейді, социалдық тұрақтылықты орнатудың құралы ретінде күш салады. Мемлекет пен құқық теориясы саяси-құқықтық негізделген ғылым ретінде мемлекеттің социалдық экономикалық және саяси сенімді білімдерін жалпылап алатын мақсаты бар. Олар цивилизация мен мәдениеттің, даму заңдылықтарының, қоғамдағы әсерлесуің және нақтылауының, сондай-ақ, саяси-құқықтық категориялардың мемлекетпен жанасу құбылыстары. Әрбір ғылымның зерттеу ортасы бар, зерттейтін жағы объектідегі шынайлық. Ғылыми ортасы – шынайы әлемнің құбылыстары мен ортаның даму заңдылықтарын: құқық, теория экономика, саясат, денсаулық сақтау, мемлекет, мәдениет фономендерімен зерттейді. Теория ретінде цивилизация мен мәдениет, түрлері, формалары, құрылымы, тағайындалуы мен функционалдануы, саяси-құқықтық таным мен реттеу ерекшеліктері қаралады. Қоғам адамдардың өмірде әсерлесу нәтижесі. Мұның мәні адамдар экономикалық танымдылық, діни қарым-қатынастары мен негіздері. [3] Мәдениет агрессивті агрессивті іс-әрекет немесе агрессивті қысымға тиым салу негізінде құрылатын мәдениет категорияның түрлі мазмұндағы

мынадай әмбебап жиынтығы бар: құқық, мораль, бостандық. Мен «құқықтық мәдениет» түсінігін «цивилизация» деп білемін. Екеуінде жалпы түсініктер бар – құндылықтар, институттар деген сияқты. Бірақ, цивилизация – тарихи мәдениеттің бір бөлігі ғана, «civilis» деген латын сөзінен көшпенділер мәдениеті цивилизация мен түсіндірілмейді. Құқықтық түрдегі институттар тек цивилизациялық мәдениетте бар.[4] Кез-келген мемлекеттің құқықтық мәдениетінің жағдайы құқықтық жүйенің нақты тарихи піскендігінің маңызды көрсеткішінің деңгейі. Құқықтық мәдениетті қоғамның экономикалық, саяси, социалдық, тарихи қалыптасуымен және рухани даму деңгейімен анықтауға мәдениет түрлілігі құқықтық құндылықтардың қалыптасуы, берілуі, сақталуында материалданады. Ол заңды маңызды іс-әрекетке қызмет етеді және құқықтық жүйенің, қоғам мен ондағы тұлғалардың құқықтық дамуының сапалы қалпын көрсетеді. Құқықтық мәдениет «құндылық» деп түсінілетін позитивті, қарқынды құбылыстар мен процестердің құқықтық өмірдегі жеке адамдарың, бүтіндей қоғам мен социалды топтардың позитивті өнімді іс-әрекетін тудыратын құқықтық құндылықтардың жиынтығы. Құқықтық мәдениетті «құқықтық антимәдениет» түсінігіне біріккен түрлі формадағы қалыпты құрылымды бүлдіретін құбылыс ретінде іске кірісе алады. Бұған: нигилизм, құқықты бұзу, коррупциялық іс-әрекеттер, заңдамалардағы заңдық-техникалық дефектілер, заң қателері, яғни құқық эффективтілігінің деңгейі мен қоғамдық тәртіп жағдайына түбегейлі кері әсерін тигізеді. Құқықтық мәдениет – өте қомақты құбылыс. Оның қоғамдық мәні көп жағдайда социалдық қатынастарға құқықтың нормативті әсер ету шегінен асып түседі. Яғни, жалпыазаматтық мәдениеттің құрамды бөлігі бола отыра құқықтық мәдениет сананың қалыптасуына және қоғам өмірінің түрлі аймағындағы тұлғалардың қызметіне тікелей және жанама әсер етеді. «Құқықтық мәдениет» түсінігінің түрленуі берілген феноменнің көпқырлылығымен аталған теориялық және методологиялық белілі бір қиындықтармен байланысады. Құқықтық сана – «құқықтық мәдениет» түсінігімен астарлы, көп өнімді, көп аспектілі, қиын мінездемелі. Құқықтық мәдениет практикалық жағынан қоғамның құқықтық өмірінің барлық құбылыстарында бар, бірақ өзіндік зат емес, – деп профессор Н.Н. Вопленко айтып кеткен. [5]

Құқықтық мәдениетті көзқарастардың бағалардың сенімдердің маңыздылыққа қатысты жүйе ретінде анықталады. Бұлар заңды құқықтардың социалды құндылықтарын, құқық пен заңға позитивті қатынастарды қалыптастырды, құқықтық ортада социалдық пайдалы, әрі позитивті тәртіпті қамтамасыз етеді. Құқықтық тәрбиелеу – жалпы халықтық тәрбиелеудің құралдарының бөлігі. Тұлғаны тәрбиелеудің саяси, идеологиялық, еңбектік, танымдылық, құқықтық, мәдени, патриоттық, жанұялық, мемлекеттік түрлері бар. [6]

Құқықтық мәдениет қоғамдағы білімдер мен үлгілердің негізінде өкіметке бағыну мен қоғаммен қабылданған тәртіп талаптарын, нормаларды, құндылықтарды, стереотиптерді және социалдық субъектілерді қалыптастырады. Құқықтық мәдениет пен құқықтық тәртіп қарым-қатынастар, өзара түсінік, өзара әсерлесу социалдық тәртіп пен қауіпсіздікті демеуге бағытталған функционалдық жүйелермен негізделген.

Философия тарихында қомақты ойлар адамзатты объективті, ғылыми танудың антологиялық проблемаларына көңіл аударуға итермелеген. Платоннан бастап теориялық танымдылықтың алғашқы проблемасы Р.Декарттың дәстүрлік-технологиялық онтологиямен орнына қойды. Осы концепцияның сұрағы адам мен оның болмысын зерттеу барысында адам мен оны қоршаған әлемнің бейнесі гармониялармен қалыптасты. «Келтірілген гармонияны» Г.Б Лейбниц өз көзқарасымен объективті әлем деп таныды. Онтологиялық мазмұндамаға проблемалардың шешімі құқықтық теория бойынша зерттеудің компоненті болып табылады. Дегенмен, осы проблематикалық өңделуді құқықтық әсер ету танымдылығындағы сұрақтар гнесологилық сұрақтардың бірі. [7]

Мәдениетті модельдеуді мәдениет әлеміндегі жалпы модельдену процесінің бір бөлігі ретінде қараймыз. Танымал теорияшылар модельденуді ХҮІ–ХХ ғасырлар аралығындағы басқа жаққа бұрылып кеткен қоғамды трансформациялауға социальдық және цивилизациялық процесс ретінде қарайды. «Дәстүрлі» деп қоғамның бүкіл спектрі қаралады – тайпалық қалыптасудың сауатсыз қабылданған қоғамдары, феодалдық, империялық жүйелер, мемлекет-қалалары жүйелері. Ж.Ж.Руссо: адамзаттың «алтын ғасырының» шынай жағдайы туралы осы ғасырда барлығы тең, еркін, ешкімнің жеке меншігі болмайды. Мемлекеттің пайда болуы себебі адамның жетілдіру не бүлдіру танымның қабілеттілігінде. Адам еңбек қаруын ойлап табуында, талдауында, жетілдіруінде оның өнімділігі артады. Осыдан «өнім» мен «меншік» пайда болып, қоғамды танымсыз адамдар иемдене бастайды. [8] Осы ойды түйіндей келе айтатыным, «алтын ғасырда» қоғамда мәдениетке бағынған құқықтық қатынастар орын алуы керек. «Мынау менікі – мен білемін» немесе «бұл менің қолымнан келсе – мен күштімін» деген, «сен тұра тұр – мен сөйлеймін, ол адамның әрекеті дұрыс емес – менің әрекетім дұрыс» деген көзқарастар болмауы керек. Демек, ғасырдың алтындай жарқырауы мәдениетімізден көрінеді. Мәдениетіміз көрінсе құқықтық нормаларымыз да дұрыс орын алған деп білеміз.

Нәтижелері: Әр елдің мемлекеттілігінің нығаюы құқықтық мәдениеттің сәйкес түрлерімен қамтамасыз етілуіндегі сапасын анықтаудың нәтижесін құқықтық нормалармен қоғамның өзара әсерленуінде мәдениеттің дамуы көре алу. Халық пен қоғам арасындағы байланыстың мәңгілік екендігін айғақтау. Құқықтық жүйедегі мәдениеттің

ғасырлар мен жылдардағы орналасуын, бір-бірімен әсерлесуін, жаңаруын дәлелдеу бірден-бір нәтиже.

Қорытынды: Қорытындылай келе айтатыным, қоғамдағы халықтың өмір сүру барысындағы қарым-қатынастарынан туындаған проблемаларды, дау-дамайларды, деффектілерді, әділетсіздікті шешуге, жеңуге және реттеуге бағытталған нормалардың «құқықтық мәдениет» ретінде қалыптасуын мынадай жолдармен дәлелдегім келді:

- құқықтық мәдениеттің түрлі қоғамда модельденуін және сол қоғамға әсер етуін анықтау;

- құқықтық танымдылықтың түрлілігін, нақты қолданылуын дәлелдеу;

- қазіргі замандағы қоғамдарда құқықтық танымдылық пен мәдениеттің қалыптасуын байқау;

- түрлі мәдениеттік құқықтарды қоғамның түсініп-қабылдауын, қоғамның құқықтық ережелермен қамтамасыз етілуін қадағалау;

- қазіргі замандағы түрлі мемлекеттердегі сапалы құқықтық мәдениет арқылы саяси-әлеуметтік өмірдің сапасын анықтау;

Мәдениеттік модельденуге мәдени тәртіптің, мәдениет құрылымының, мәдениет жүйесінің және басқа да идеялардың модельденуі кіреді. Шынын айтқанда, ол мәдениеттік өзгерулердің жетістікке жету және әсер ету процесінің бүкіләлемдік шегіне жетуге және осы шекті қадағалауға тіреледі. Осы бүкіләлемдік шектің екі ауыспасы бар: «дәстүрлі мәдениеттен» – «заманауи мәдениетке» өтетін, «заманауи мәдениеттен» – «пост модернге» – қоғамдағы мәдениеттің жағдайына ауысатын түрлері. Оның алынбайтын бөлігіне мәдениеттік шығармашылықтың шынайы орындалуы және мәдени өмірдің сапалы болуы, мәдениет объектілері мен мәдениет индустриясының дамуы, өзін-өзі босату мен адамзаттың жан-жақты дамуы жатады. Мәдениет индустриясы дамыған жағдайда адамның қоғамда өмір сүру деңгейі моральдық және материалдық жағынан артады. Міне сол кезде, біздің ел құқықтық мәдениеті дамыған елдердің қатарынан табылады деп ойлаймын. Әрине, біздің еліміз басқа қырларынан – өнерде мен өлеңде де, индустрияда мен технологияда да, егін егу мен мал бағуда да дамыған. Дегенмен, мәдениет жоғары болса осы құндылықтар қарқынды дамуға бет алады деп ойлаймын. Демек, мәдениет елдің дамуына бірден-бір себеп.

Әдебиеттер тізімі

- 1.Шаваева М.О., Эфендиева.Д. Этно культура как много-функциональная система взаимодействия. Г.Нальчик 2005-с.5
- 2.Пронин.А.А.Правовое Регулирование в сфере культуры. Москва 2021-С.9-10
3. Спасенков В.А.Правоведение.Москва 2020-с.5-7
4. Четвернин В.А. Проблемы теории права Москва 2020-с.27-36
5. Морозова А.А Теория государственного права Москва 2021-с.8-349
6. Матузов Н.Н Теория государственного права Москва 2004- с.12
7. Берг Л.Н.Теория правового воздействия Москва 2017-с.9-10
8. Четвертина В.А Теория государственного права Москва 2015-с.26

References

- 1.Shavaeva M. (2005) O, Efendieva Etno kultura kak mnogo-fuunkcionalinaá sistema vzajmodejstviá. [Shavaeva M.O., Efendieva.D. Ethno culture as a multi-functional system of interaction. Nalchik] [in Russian]
2. Pronin A.A. (2021) Regulirovanie v sfere kultury. [Pronin.A.A. Legal regulation in the sphere of culture. Moscow.] [in Russian]
- 3.Spasenkov V.A. (2020). Pravovedenie Moskva B.A.M [Jurisprudence.Spasenkov V.A.M. Moscow] [in Russian]
- 4.Chetvertina V.A (2020) Problemy teorii prava Moskva [Chetvernin V.A. Problems of the Theory of Law Moscow] [in Russian]
5. Morozov A.A. (2021) Teoriá gosudarstvennogo prava. Moskva[Morozova.A.A. Theory of state law Moscow] [in Russian]
6. Matuzov. N. N (2004) Teoriá gosudarstvennogo prava. Moskva [Matuzov.N.N. Theory of state law Moscow].[in Russian]
- 7.Berg. L.N. (2017) Teoriá gosudarstvennogo prava. Moskva[Berg. L.N. Theory of legal influence Moscow] [in Russian]
- 8.Chetverina. V.A (2015) Teoriá gosudarstvennogo prava. Moskva [Chetvertina V.A. Theory of State Law Moscow] [in Russian]

МОДЕЛИРОВАНИЕ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ В ОБЩЕСТВЕ

Д.З.БАЙДОСОВ*, Е.И.ИСИБАЕВА

Актюбинский региональный университет имени К.Жубанова, Актөбе, Казахстан

*e-mail: dinmukhammed1701@mail.ru

Аннотация. В этой статье я решил определить практическим путем - формирование духовной нравственности, эстетическое проявление историческо-культурных ценностей в ходе отношений между людьми и обществом. Человек должен ценить качество жизни в обществе и понимать глубже духовно-нравственные ценности. Общество должно регулярно поддерживать формирование готовности человека к постоянно изменяющимся обстоятельствам жизни. Не сможем говорить, что нам не нужны полученные жизненные опыты как: формирование и развитие правовой культуры в обществе, анализы произошедших факторов и оценок ситуаций, уметь противостоять к несправедливостям и недопониманиям. Правовая культура создает групповую систему национальной, демографической, социальной, профессиональной культуры и каждая из них определяют ценности и правила отношения людей, так же отмечает некоторые задачи, которые подвергают характеризовать культуру.

Любой вид культуры является сложной целью при исследовании ее на разном уровне. В сфере правовой культуры лежат круги духовной, нравственной, материальной и политической культуры. Культура, удовлетворяющая первую потребность человека это- материальная культура, результатами которой являются: труд, коммуникация, бытие, жилье и хозяйство. Культура, удовлетворяющая вторую потребность человека это -- духовная культура, они появляются у людей творческим и практическим путем, в состав которых входят: современные культуры, религия, этнографические ценности, и исследовать их еще одна задача.

Ключевые слова: фактор, мораль, судебная система, манера, стиль, нравственность, эстетика, геополитика.

MODELING LEGAL CULTURE IN SOCIETY

D.Z. BAIDOSOV*, E. I. ISIBAYEVA

K. Zhubanov Aktobe Regional University, Aktobe, Kazakhstan

*e-mail: dinmukhammed1701@mail.ru

Abstract. In this article, I decided to define by practical way - the formation of spiritual morality, the aesthetic manifestation of historical and cultural values in the course of relations between people and society. Human should appreciate the quality of life in society and understand spiritual and moral values more deeply. Society must regularly support the formation of a person's readiness for the constantly changing circumstances of life. We won't be able to say that we don't need life experiences such as: the formation and development of a legal culture in society, analyzes of factors that have occurred and assessments of situations, be able to resist injustices and misunderstandings. Legal culture creates a group system of national, demographic, social, professional culture, and each of them determines the values and rules for people, it also notes some of the tasks that characterize culture. Any kind of culture is a difficult target when

researching it in a different industry. In the sphere of legal culture lie circles of spiritual, moral, material and political cultures. The culture that satisfies the first human need is material culture, the results of which are: labor, communication, life, housing and economy. A culture that satisfies the second human need is a spiritual culture which appear in people in a creative and practical way, which include: modern cultures, religion, ethnographic values, and researching them is another challenge.

Key words: factor, morality, judicial system, manner, style, morality, aesthetics, geopolitics.